

דף השבוע

יח.-יח:

יח.	ה) בע' באיזה אופן בטלה מגלת תענית (סיכום)
א) בע' לא נצרכה אלא לחודש מעובר	ו) בע' הקושיא המפורסת דאם לא בטלה מג'ת לפורים איך מתענים תענית אסתר (סיכום השיטת)
ב) בע' תד"ה רב	עניני הלכה
יח:	ז) בע' באיזה אדר יתענה על יום שמת אב או אם
ג) בע' יום נקנור	ח) בע' תענית ביום שמת אביו או אמו
ביתר עיון	ט) בע' הצלת הרבים ע"י הריגת יחיד
ד) בע' תד"ה לא נצרכה	מילתא דאגדתא
	י) בע' ונטלו עצה ממטרוניתא

דף השבוע לימוד מסכת תענית מוקדש

לע"נ נעכא גיטל בת שמואל הירש הלוי ע"ה

Sign up to receive these valuable *marei m'komos* at www.dafaweek.org

להערות קושיות וטעיות AsherMillman@gmail.com

יח.

ג) בע' יום נקנור

1) גמ' קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו פה שהיה מדבר בגאווה וידים שהיו מניפות על ירושלים תעשה בהם נקמה.⁴

ביתר עיין

ד) בע' תד"ה לא נצרכה

1) גליון הש"ס- הלשון מגומגם דהא עיקר מה שאנו דנין דהוצרכו משום ל' דאינו שלאחריו דיום כ"ח.

2) שרשי הי"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג- וראיתי להתוס'... עכ"ל ותמוהים דבריהם דעיקר קושיית הש"ס היתה למה אצטריך למתני מר"ח ניסן לאסור יום שלפניו דהיינו כ"ט באדר כיון דיום שלפניו בלא"ה אסור משום יום כ"ח דאדר וע"ז תרץ יתיב דאצטריך למתני ר"ח משום יום ל' דאדר דאינו נאסר משום יום כ"ח דאדר וכמ"ש רש"י אבל יום כ"ח בלא"ה אצטריך למתנייה משום כ"ח עצמו שאירע בו מה שאירע ועשו אותו יום טוב ולא משום יום כ"ט אצטריך למתנייה יום כ"ח כדי שיתרץ דאצטריך דלא נפיק משום ר"ח ניסן וצ"ע.⁵

ה) בע' באיזה אופן בטלה מגלת תענית (סיכום)

1) המאירי מסכת תענית דף יח.- ולענין פסק התבאר בתלמוד ר"ה י"ט ב' שבטלה מגלת תענית ומותרים הן בהספד ובתענית חוץ מחנוכה ופורים שנשאר מהם דין מגלת תענית ומגדולי המפרשים⁶ פי' שלא בטלה אלא ליחיד הרוצה להתענות בהם אבל צבור אין יכולים לגזור בו תענית... ומ"מ רוב מפרשים מסכימים להתיר אף ימים עצמם אף לצבור לגמרי בטלה לה מגלת תענית לדבריהם חוץ מחנוכה ופורים וכן כתבו גדולי... ומ"מ דעת ראשון ראייה גדולה היא אלא שנהגנו לומר שבטלה מכל וכל והלכה רווחת למעשה ולא ראיית מי שנמנע מזה כלל.

2) שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעג- הלכתא בטלה מגלת תענית, וכל הימים הכתובים בה מותר להתענות

וע' במהרש"א שהוסיף מדברי הירושלמי ענין של רגליו וגם גרס שם שחתך ראשו כנגד פה. אכן עדין צב"ק דלכ' היה טוב יות לחתוך לשונו דזה פה ולא כל ראשו.
⁵ משמע לי קצת דק' לו קושיית רע"א אכן לשונו מגומגם לי אא"כ ר"ל "אבל יום כ"ט" בלא"ה איצטריך למתנייה וכי"י אכן פחד על לשונות בלא מקור או הרכח.
⁶ הראב"ד בהשגות על הבעל המאור ספ"ק דמגילה.

א) בע' לא נצרכה אלא לחודש מעובר

1) גבורת ארי מסכת תענית דף יח עמוד א- פירש רש"י בשנה מעוברת שיש בה שני אדר והראשון חסר דהשתא כי הוי אדר שני מלא הוי יום ל' לפני ר"ח ניסן. ואיני יודע למאי נפקא מינה מוקי לה בשנה מעוברת כיון דבאדר הסמוך לניסן מיירי כדפירש רש"י גופיה בשנה פשוטה נמי איצטריך כשעשו לאדר מלא וכו'.¹

2) שרשי הי"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג- וקל"ט [על דברי רש"י] דכיון דיום שלשים היו ממתינים את העדים שמא יבואו דמתחילה היו מקבלים עדות החדש כל היום ואף אחר התקנה שלא היו מקבלים אלא עד המנחה היו נוהגים אותו היום קדש ולמחר קדש מספק כמו ששנינו בפרק י"ט של ר"ה ד"ל א"כ יום ל' של אדר ממה נפשך אסור להתענא ביה מספק שמא יבואו עדים ויהיה ר"ח ואפילו לאחר התקנה הרי אותו יום קדש מספק וא"כ הדרא קושיין לדוכתא למה ליה למימר מריש ירחא דניסן ואולי דדוקא ביום ל' של אלול הוא ששנינו שנהגין אותו היום קדש משום י"ט של ר"ה אבל לא בשאר יום ל' של שאר ר"ח² וא"כ אפשר היה להם להתענות והיו מתענין עד שיבואו העדים ויתברר שהוא ר"ח ואז היו מפסיקין להכי תני מריש ירחא לאסור יום ל' אף קודם שבאו העדים.

3) ביאור הגר"א אורח חיים סימן תקסח- ואף שהעיקר³ כפירוש שני של רש"י שם וכן פי' התוס' שם.

ב) בע' תד"ה רב

1) הברכת אברהם שם אות ג'- ונראה להוסיף ביאור ששני התיורצים של בתוס' נחלקו בדגדג דין של יום לפנייהם ולאחריהם, אם תקנה אחת שכשקבעו הימים טובים, קבועה עם יום שלפניהם ואחריהם לשמירה על היום, אבל כן צורת י"ט דמגילת תענית, או שהם שתי תקנות נפרדות, חדא הימים שנקבעו כל אחד לפי טעמו של יום המיוחד, ועוד תקנה כללית של לפנייהם ואחריהם. בתירוצו הראשון ס"ל לתוס' שלפניהם גזירה נפרדת ככל מגילת תענית, שהוסיפו על הימים גם לפנייהם ואחריהם, לכן גם של חנוכה ופורים ל"ש לזה מה שלא בטלו, שזה דבר נוסף. אבל בתי' הב' ס"ל דזה חלק מאותו הדין שכל מה שגזרו על היום, כולל גם לפנייהם ואחריהם.

יח:

¹ וזה כפירוש התוס' ורק דהעיר רע"א שם שהיה לו לנקוט יום ל' ולא יום כ"ט.
² וזהו חידוש בדברי הגמ' שם.
³ אפשר מכח קושיית הגבוי"א.
⁴ לכ' צ"ע דמשמע מהגמ' שבי' חתיכות היו כנגד ב' עונות שעשה ואי"נ מובן בהון ידיו כנגד ידיו אכן מה ענין בהון רגליו כנגד פה ולכ' היה להם לחתוך לשונו כמו שעשו לחוצפית ר"ל. וצ"ע.

בהם וכל שכן לפנייהם ולאחריהם, חוץ מחנוכה ופורים שאסור להתענות בהם בעצמם, אבל לפנייהם ולאחריהם מותר וכו'.

(ו) בע' הקושיא המפורסת דאם לא בטלה מג'ת לפורים איך מתענים תענית אסתר (סיכום השיטת)

(1) המאירי שם- אף חנכה ופורים פי' מגדולי המפרשים שלא נשאר בהם דין מגלת תענית אלא לעצמם הא לפנייהם ולאחריהם מותרים ורוב מפרשים חולקים עמהם לומר שאף לפנייהם ולאחריהם אסור. מעתה לדעת זה תמהו רבים האין אנו מתענים ביי"ג של אדר שהוא יום שלפני י"ד ויי"ד כתוב במגלת תענית ותירצו דבר זה בהרבה פנים יש מי שאומר הואיל ויי"ג עצמו כתוב במגלת תענית מטעם יום ניקנור ובטל אינו חוזר וניעור מטעם יום שלפניו ויש מי שאומר שתענית זה תענית של שמחה הוא ואינו בכלל שאר התעניות ועל הדרך שאמרנו שאף במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בפורים בנין של שמחה מיהא מותר כמו שיתבאר בראשון של מגלה ויש מי שתירץ שתענית י"ג מעקר התקנה היה ולא היה כח ביד חכמים לסלקו כדכתיב קיימו על נפשם דברי הצומות וכו' או שמא הואיל ודברי קבלה הם הרי הם כעין תורה שאין צריך חזוק ויש מי שתירץ שיום י"ג אינו בדין שיאסר לנו מתורת יום שלפני י"ד שהרי יום י"ד אינו נאסר לנו ר"ל לבני כפרים ועיירות מתורת מגלת תענית אלא מכח המקרא ואינו צריך חזוק אבל בני כרכים שיום י"ד להם מימים שבמגלת תענית נאסר להם להתענות ביי"ג ויום י"ו נאסר לנו מתורת יום שלאחריו הואיל וט"ו לנו יום שבמגלת תענית ומותר להם מפני שט"ו להם אינו מדין מגלת תענית אלא מכח המקרא ואין צריך חזוק.⁷

דמגילה. ותו נראה לי דניהו דבלשון בני אדם סתם אדר הראשון כדקיימא לן כרבי יהודה [נדרים סג, א] בשטרות וממילא בנדר קיימא לן כוותיה וכמו שכתב המג"א, מכל מקום בלשון תורה הוי שני עיקר, דהרי קורא בו מגילה, כמו שכתבו התוספות סוף פרק קונס יין [שם ע"ב ד"ה והתניא], ואם כן מה שאומרים קדיש ביום הארציט שהיא מטעם דין הנשמה למעלה, בודאי אותו דין שלמעלה הוא באדר שני כפי לשון התורה, ואם כן על כרחך לומר בו קדישים, וממילא פשוט שדעת הנודר להתענות באותו היום שאומר הקדישים, והדעת מכרעת כן לפענ"ד. ועיין תשובות חתם סופר או"ח סימן קס"ג וסימן י"ד.

(ח) בע' תענית ביום שמת אביו או אמו

(1) פסקי תשובות אורח חיים סימן תקסח- דמצוה להתענות ביום שמתו אביו ואמו כדאיתא ברמ"א (יו"ד סי' ת"ב סעי' י"ב), ובי' טעמים נאמרו לתענית זה. א. משום שבאותו יום איתרע מזלם של הבנים. ב. בכל שנה ביום המיתה דנים את המת, ובתענית הבנים יש משום כפרה לאב ולאם. ובקיצושי"ע (סי' רכ"א סעי' א') כתב "כדי להתעורר לתשובה לפשפש במעשים באותו היום ולהתחרט עליהם ועי"ז יזכה את אביו ואמו שיתעלו בגן עדן... והנה, רבים נוהגים שאינם מתענים תענית יא"ר ציי"ט עקב חולשת הדורות ופעמים שהצום גורם לביטול תורה, ועדיף ללמוד באותו יום לעילוי נשמתם, וירדפו אחר שאר מצוות כצדקה גמ"ח והכנסת אורחים, ונוהגים לסיים מסכת או סדר משניות כדי שיהיה סעודת מצוה שפוטר התענית, וכן נוהגים שנותנים משקה ומזונות אחר התפלה בביהמ"ד לעילוי נשמתם.

(ט) בע' הצלת הרבים ע"י הריגת יחיד

(1) חזו"א יו"ד ס"ט- ויש לעיין באחד רואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרוג רק אחד שבצד אחד ואלו שבצד זה ינצלו ואם לא יעשה כלום יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים. ואפשר דלא דמי לומסרים אחר להריגה דהתם המסירה היא פעולה אכזרית של הריגת נפש ופעולת זה ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה אלא שהמקרה גרם עכשיו הצלה לאחרים. גם הצלת אחרים קשור במה שמוסרין להריגה נפרש מישראל. אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד האחר רק עכשיו במקרה נמצא בצד אחר נפש מישראל ואחרי שבצד זה יהרגו נפשות רבות, ובזה אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבידת ישראל בכל מאי דאפשר, והלא לולינוס ופפוס נהרגו בשביל להציל את ישראל כמו שכתב רש"י תענית י"ח א' ד"ה בלודקן, ואמרו שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן.

(2) שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קעד- ואף שכתבתי דאף שאין האדם מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת נפש חברו מ"מ רשאי דל"ד לענין זה לשאר לאוין שאסור מאחר דניצול עכ"פ נפש מישראל שהוא אליבא

(ז) בע' באיזה אדר יתענה על יום שמת אב או אם

(1) שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסח- כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר, והשנה מעוברת, יתענה באדר ב'. הגה: ויש אומרים דיתענה בראשון (מהרי"ל ומהר"י מינץ), אם לא שמת בשנת העיבור באדר שני דאז נוהגים להתענות בשני (ת"ה סימן רצ"ה); וכן המנהג להתענות בראשון, מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם (פסקי מהר"י בשם מהר"י מולין).

(2) מגן אברהם סימן תקסח- ול"ג להביא ראייה [לשיטת השו"ע] מדאמר' בתענית דף י"ח ע"א לחדש מעובר ופרש"י דהשנה מעובר' כו' משמע להדיא דנוהג באדר שני וכו'.

(3) חתם סופר שם- נ"ב, ובסימן קי"ב [סימן קד] הוסיף דאקדומי פורעניות לא שייך כיון דלא הוי אלא לצערא בעלמא, עיי"ש, ובמקום אחר הארכתי. ודעת היעב"ץ [שו"ת שאילת יעבץ ח"א סימן קיז] שהעיקר להתענות בשני, וגם לא הבנתי מה בכך דלא הוה אלא צערא בעלמא הלא גם תשעה באב לא הוה אלא צערא בעלמא ואפילו הכי מאחרין ולא מקדימין משום דאקדומי פורענות לא מקדימין [מגילה ה, א], ועיין ירושלמי [שם פ"א הלכה ד] דמיתני המלחמות ה' סוף פרק קמא

⁷ ועי"ע תוס' לתיירץ נוספת.

ללבם, אז יפעלו בדבריהם הבאים מן עומק הלב יותר מאלו החכמים בעיניהם ואינם מצטערים על הגזירות שנוגעות אל הדת. והשי"ת ירחם עלינו ויירם קרן ישראל בב"א.

2) עבודת דוד ר"ה יט. - "פירש רש"י צעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם" [ע' נצבים ל' ז' מרבנו בחין] שפירש "אויבך" על ישמעאל "ישונאיד" על עשו, וביאר הטעם שהזכיר "אויבך" על ישמעאל ו"ישונאיד" על עשו, מפני שהאויב גדול מהשונא, כי השונא אע"פ שירע לו יעשה על דרך הרחמנות, אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית לא ישים לו רחמים וכו'... הנה מבואר ששנאת בני ישמעאל לנו היא גדולה משנאת בני עשו, ואצלם לא שייך רחמנות כלל, ובפשטות הטעם בזה הוא מפני שעשו היה עכ"פ בנה של רבקה אמנו ע"ה ודלא כישמעאל שהיה בנה של הגר, ומדותיה הטובות של רבקה השפיעו על בני עשו שגם לדורות יהיה אצלם ענין של "רחמנות". ועוד יתכן בזה, על פי מה שהבאנו [שירת דוד עה"ת] בפי תולדות בשם מו"ר הגר"מ גיפטר (שליט"א) [צ"ל] שלולא שקירב יצחק את עשו והיה מרחקו לא היה שרירי ופליט לשונאיהם של ישראל בגלות שני עיי"ש. וזהו הטעם ששייך אצלו ענין רחמנות משא"כ בבני ישמעאל שגירשם אברהם את ישמעאל מביתו לגמרי לא שייך אצלם ענין של רחמנות כלל. על כל פנים מבואר דאצל עשו שייך ענין של רחמנות, ואף שהם רשעים גדולים אבל יתכן שלפעמים תפעול בהם מדת רחמנות. וזה שיעצה להם אותה מטרותינא שיפגינו בלילה שאז הזמן מסוגל יותר לרחם, כי אצל בני עשו יתכן שלפעמים יתנהגו ברחמנות ואולי יועיל שירמזו עלינו.

3) קרן אורה מסכת תענית דף יח עמוד כ-י הכשדים מתקנאים במצות שאין להם חלק בהם. מצרי שעסק בתורה... ומילה גם כן אות היא לישראל לבד... כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בברית, והביאותים כו', אבל מי שאין לו חלק באלו לא יראו בטוב, על כן גזרו על ישראל על אלו המצות, מה עשו יהודא בן שמוע וחביריו עמדו והפגיעו בלילה, אוי שמים לא אחיכם אנחנו, וכוונתם בצעקתם לשמים, כי בחינת שמים ידוע, ולשמים אמרו לא אחיכם אנחנו לא בני אב ואם אחד אנחנו, כי שם ישראל מוכיח על שם מי יקראו, ומפני מה יוגזר עלינו להדיחנו ח"ו מאלו המצות אשר ירושה היא לנו ממקור מולדתינו, וג' לשונות אלו לא אחיכם כו' בני אב אחד ובני אם אחת הם כנגד ג' מצות אלו, והמשכיל יבין, והאומות דמו כי להם יצעקו¹⁰, ובין כך בטלה הגזירה.

4) מהרש"א חידושי אגדות מסכת ראש השנה שם - ובאו לבטל אלו ג' מצות ישראל מובדלים הבדל גדול מן העמים בתורה כתיב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ובשבת ובמילה כתיב אות היא ביני וביניכם וכו' ג' איתא במס' מעילה שגזרו כך ונתבטלה ע"י ר' ראובן ע"ש.

דסברת רש"י דשיון נפש שלו ונפש של חברו, אין ראיה להתיר שיפקיר נפשו למיתה ודאית בשביל הצלת נפש אחר ממיתה ודאית, דהא הטעם דמי יימר דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי הוא דבר ברור כדוראה שכן נגזר מהשי"ת ולכן אינו יכול לומר שאולי דמא דידה סומק טפי... וא"כ כשהוא להיפוך שנגזר על פלניא ליהרג ולמות והוא רוצה להצילו בסכנה ודאית שהוא ימות ויהרג תחתיו אף שזה שנגזר עליו הוא ת"ח ובעל מעשים והוא שיכול להצילו בחייו הוא ע"ה אסור לו להציל בחייו דהרי רואה דעתה דמא דחבריה לא סומק לענין זה ודמא דידה סומק שלכן אסור להצילו בסכנה ודאית של עצמו. וזה שפפוס ולולינוס אחים שאמרו על עצמם שקר שהם הרגו בת המלך כדי להציל את ישראל כדאיתא בתענית דף י"ח ברש"י וכן ברש"י ב"ב דף י' אף שמשמע שהם לא היו בכלל הגזירה מדחינו שעשו דבר היותר גדול שהרי בשביל מצוה זו אין בריה יכולה לעמוד במחיצתן כדאיתא בגמ' שם הוא משום דהצלת ישראל שאני. אבל להכניס עצמו רק לספק שאפשר שגם הוא יחיה אין ספק שלו עושה להחשיב כנגזר ודאי על פלוני שימות מאחר שאפשר שיוצלו שניהם לכן אף שאין לחייבו כדלעיל עכ"פ רשאי.

3) שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן ע- ולכן נלענ"ד דבכל כגון דא של חקירת החזו"א ז"ל קובע יותר השב ואל תעשה עדיף כי הרי ישנה טענה של מאי חזית דדמו של זה סומק מדמו של חברו, ובהריגה ודאית אין חילוק בין יחיד לרבים, ולא אמרין דרבים עדיפא, ולולינוס ופפוס שנהרגו בשביל להציל את ישראל כמ"ש רש"י בתענית ד' י"ח ע"ב (שמביא החזו"א שם מזה) הוא מפני שאחרת גם המה היו בהסכנה ליהרג⁸, וכ"כ לחלק ולומר בכזאת בשו"ת יד אליהו סי' מ"ג יעו"ש, וגם י"ל דאין ללמוד משם, כי שונה הדבר אם היחיד בעצמו מוסר א"ע עבור הכלל דזה יש מקום לומר דמותר⁹, לבין מה שאחרים יקחו אחד וימסרוהו שיהרג עבור רבים שזה בודאי אסור, ומשנה מפורשת והלכה מפורשת היא דאם אומרים לנו תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

מילתא דאגדתא

י) בע' ונטלו עצה ממטרוניתא

1) משנה שכיר - מועדים ראש השנה עניינם של מלכויות זכרונות ושופרות

מה עשה יהודה בן שמוע וחבריו, הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרה להם, בואו והפגינו בלילה... וכן היה באמת, מכח שצעקתם באה מן הלב נכנס ללב. והבן... וזה מוסר השכל, דלילך ולהמליץ אצל השרים בעד טובות ישראל, לא צריך לשלוח מן המשכילים וה'געבילעדטע מאדערנע מענשען [אנשים מלומדים מודרניים], רק מן הצדיקים המצטערים בצרות הדור ונוגע

⁸ שלא כהאגר"מ דמדיק שלא היו בסכנה.

⁹ וזהו באמת תירוץ של האגר"מ.

¹⁰ ומשמע מדבריו דהכוונה בהצעה ש"לא אחים וכו'" באמת היתה להקב"ה ורק שהגדולי רומי טעו וחשבו שצעקו להם. אכן ע' רד"ה הפגינו וז"ל "והיו אומרים להם לפני הקב"ה וכי לו אחיכם וכו'" דהיינו דצעה זו היתה להגדולי רומי. וכמו"כ

רש"י ר"ה וז"ל "כדי שישמעו השרים וירחמו" ולכ' מובן דבריו דזה אמרה להם המטרוניטא לזכור האחוה שיש ביניהם כמו שמבואר מדברי העבודת דוד אכן לפי דברי הקרן אורה צב"ק מהו העצה שהם התפללו להקב"ה אא"כ יאמר דעצתה היתה להפתפל להקב"ה בצעה והם ישמעו ויטעו.

